

Miljenka Grgić

SADRŽAJNI ODMAK I METODOLOŠKA VJERNOST. PAVLOV
MODEL ČUVANJA PREDAJE PREMA DRUGOJ TIMOTEJU

*Substantive shift and methodological fidelity: Paul's model of keeping
tradition according to the second letter to Timothy*

UDK: 27-248.4
27.248.66

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Primljeno 12/2019.

29

Sažetak

Studija osvjetljuje čuvanje Pavlove nauke u Pastoralnim poslanicama, analizirajući govor o Pavlovu evanđelju u 2 Tim 1,8-11 (1.) i Pavlovu pologu u 2 Tim 1,12-14 (2.). Prvi dio studije utvrđuje da evanđelje Pastoralnih poslanica govori o trima etapama i trima protagonistima povijesti spasenja: Božjem planu prije vremena, Kristovu povijesnom pojavku i naviještaju evanđelja, koji je utemeljen Kristovim ukazanjem Pavlu. Analiza otkriva da to evanđelje karakteriziraju monoteizam i pavlinizam: Bog djeluje u svim trima etapama spasenja, Krist samo u vrijeme svoga povijesnog pojavka, a Pavao je dionik Kristova događaja i ima apostolski prioritet u vremenu naviještaja evanđelja. Drugi dio studije utvrđuje da se Pavlov polog odnosi na tradiciju koja se razvila nakon Pavla i koja je našla svoj izričaj u Pastoralnim poslanicama. Toj tradiciji autor daje normativnost, nazivajući je tehničkim terminom iz prava o depozitu i pokazujući da predstavlja legitimni razvoj Pavlove usmene predače. U zaključku studije pokazuje se da govor o Pavlovu evanđelju i pologu služi tomu da obrani autorovo prihvaćanje kasnijih tradicija i odmak od Pavlove nauke. Pred dilemom „Pavlova norma ili novost“ autor Pastoralnih poslanica izabrao je kompromis „sadržajni odmak i metodološka vjernost Pavlu“, te je predložio taj model kao Pavlov model crkvenim upraviteljima.

Ključne riječi: Pastoralne poslanice, evanđelje, polog, pojava, spasitelj.

UVOD

Crkvene rasprave o sadržajima vjere neizbježne su. U svakoj novoj situaciji, koja rađa novim idejama, nameće se potreba razlučivanja onoga što je Božjim Duhom nadahnuto od onoga što je potaknuto duhom svijeta. U tom procesu razlučivanja učiteljstvo i teolozi pozivaju se na Sveta pisma. Pri tom se Pisma promatraju ponajprije kao sadržaj, kojim se nastoji potkrijepiti određene istine ili opravdati određena ponašanja. Međutim, Pisma ne nude samo sadržaje i koncepte. Ona uče i načine na koji su određene istine vjere nastale, čuvale se i razvijale. Načini postupanja biblijskih autora s istinama vjere jednako su nadahnuti, te mogu poslužiti kao modeli postupanja u modernim dilemama. U ovom radu osvijetlit ćemo čuvanje Pavlove nauke u Pastoralnim poslanicama (1-2 Tim; Tit; dalje: PP).

Većina stručnjaka slaže se da PP nije napisao Pavao. Jezične i sadržajne osobitosti poslanica otkrivaju da se radi o pseudoepigrafskim djelima¹, koja su napisana na prijelazu iz 1. u 2. st.² i čine literarnu cjelinu³. Poslanice su nastale u vremenu krize identiteta pavlovskih zajednica. Nakon Pavlove smrti različite pavlovske zajednice razvijale su zasebne tradicije, a u vrijeme treće generacije kršćana⁴ i te novije tradicije suočavale su se s novim izazovima vremena. Sve je to rezultiralo raspravama o tome tko je vjeran Pavlu i što je Pavlova nauka⁵. Autor PP dotiče ta pitanja osobito u Drugoj Timoteju, koja je koncipirana kao pismo s elementima opo-

---

¹ Usp. Martin DIBELIUS – Hans CONZELMANN, *The Pastoral Epistles. A Commentary on the Pastoral Epistles*, Hermeneia, Philadelphia, 1972., 5; Norbert BROX, *Pastoralbriefe. 1 Timotheus. 2 Timotheus. Titus*, Pustet, Regensburg, ⁵1989., 46–55; Cesare MARCHESELLI CASALE, *Le Lettere Pastorali. Le due Lettere di Timoteo e la Lettera a Tito*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1995., 21–25; Lorenz OBERLINNER, *Le Lettere Pastorali. La prima lettera a Timoteo*, Paideia, Brescia, 1999., 39–48; Alfons WEISER, *Der Zweite Brief an Timotheus*, Benziger, Zürich, 2003., 56–59.

² Usp. Charles K. BARRETT, *The Pastoral Epistles*, Clarendon, Oxford, 1963., 18–20; BROX, *Pastoralbriefe*, 57–58; MARCHESELLI CASALE, *Lettere Pastorali*, 28–41; Helmut MERKEL, *Le lettere pastorali. La seconda lettera a Timoteo*, Paideia, Brescia, 1997., 11–18; Michael WOLTER, *Die Pastoralbriefe als Paulustradition*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1998., 22; OBERLINNER, *Lettere Pastorali*, 56–57; WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 59–63.

³ Usp. WOLTER, *Pastoralbriefe*, 17–20; OBERLINNER, *Lettere Pastorali*, 30.

⁴ WOLTER, *Pastoralbriefe*, 22, opaža da pseudoepigrafija PP pretpostavlja ne samo Pavlovu smrt, nego i smrt njegovih učenika, Timoteja i Tita.

⁵ O situaciji u pavlovskim zajednicama u vremenu nakon Pavla vidi WOLTER, *Pastoralbriefe*, 243–270.

ruke⁶. U njoj nalazimo Pavla koji kao oporučitelj povjerava Timoteju, vjernoj osobi i nasljedniku, mandat čuvanja svoje nauke⁷. Konceptija oporučnog pisma stavlja Drugu Timoteju u poseban odnos s drugim dvjema pastoralnim poslanicama; ona se predstavlja kao posljednja poslanica koja zaključuje druge dvije⁸.

Pitanje Pavlove nauke u Drugoj Timoteju susreće se odmah nakon *prescriptio* i *proemio* (2 Tim 1,1-2.3-5), u prvoj sekciji korpusa pisma, 2 Tim 1,6-14⁹, što pokazuje važnost teme. Sekcijom dominiraju dva termina, kojima autor predstavlja apostolovu nauku: evanđelje (2 Tim 1,8.10) i polog (2 Tim 1,12.14).

1. PAVLOVO EVANĐELJE (2 TIM 1,8-11)

Prvi termin kojim autor predstavlja Pavlovu nauku jest εὐαγγέλιον – „evanđelje“ (2 Tim 1,8.10). U PP evanđelje se spominje još dva puta (1 Tim 1,11; 2 Tim 2,8) i na sva četiri mjesta vezano je uz Pavla: evanđelje je Pavlu povjereno (pas. πιστεύω, 1 Tim 1,11), Pavao je za njega postavljen (pas. τίθημι, 2 Tim 1,10-11), Pavlovo je (τὸ εὐαγγέλιόν μου, 2 Tim 2,8) i Pavao se za njega pati (συγκακοπαθέω, 2 Tim 1,8)¹⁰.

U PP termin εὐαγγέλιον i termini κήρυγμα – „navještaj“ i μαρτύριον – „svjedočanstvo“, koji podrijetlom ukazuju na navještanje (*Verkündigungstermini*), označuju prvotno sadržaje kršćan-

⁶ Tako Drugu Timoteju definira WOLTER, *Pastoralbriefe*, 131–140, 222–235. Drugi govore o oporučnoj poslanici (Raymond F. COLLINS, *1 & 2 Timothy and Titus. A Commentary*, Westminster John Knox, Louisville, Kentucky, 2002., 181–185), ekshortativnom pismu s elementima oporuke (Mark HARDING, *Tradition and Rhetoric in the Pastoral Epistles*, Peter Lang, New York, 1998., 146–153), deliberativnom pismu (William A. RICHARDS, *Difference and Distance in Post-Pauline Christianity. An Epistolary Analysis of the Pastorals*, Peter Lang, New York, 2002., 129–136), oprostajnom govoru (Lorenz OBERLINNER, *Le Lettere Pastorali. La seconda lettera a Timoteo*, Paideia, Brescia, 1999., 18), oporučnom pismu upozorenja u obliku prijateljskog pisma (WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 30–39, 44).

⁷ Za analogne oporuke u grčkome i židovskom svijetu vidi HARDING, *Tradition and Rhetoric*, 148; WOLTER, *Pastoralbriefe*, 121–125.

⁸ O važnosti književne vrste i narativnog svijeta poslanice vidi James W. AAGE-SON, „2 Timothy and its Theology. In Search of a Theological Pattern“, *SBL Seminar Papers*, 36 (1997.), 692–696.

⁹ Većina autora izdvaja 2 Tim 1,6-14 kao zasebnu cjelinu unutar korpusa pisma. Usp. BARRETT, *Pastoral Epistles*, 92; Jouette M. BASSLER, *1 Timothy, 2 Timothy, Titus*, Abingdon, Nashville, Tennessee, 1996., 126–127; MERKEL, *Lettere pastorali*, 74–82; COLLINS, *1 & 2 Timothy and Titus*, 186; WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 100.

¹⁰ Iz spomena Pavla u r. 8a jasno je da glagol συγκακοπαθέω – „patiti s, supatiti“ u r. 8b uključuje Pavla i da je dativ τῷ εὐαγγελίῳ dativ prednosti.

ske poruke (*Traditionstermini*)¹¹. Sadržaj termina εὐαγγέλιον u 2 Tim 1,8.10 egzgeti nalaze u 2 Tim 1,9-10, odlomku koji uokviruje spomen evanđelja¹². Polazeći od strukture, terminologije i tema u 2 Tim 1,9-10 te blizine s tradicionalnim materijalom u Tit 3,5-6, različiti autori misle da 2 Tim 1,9-10 sadržava fragment liturgijskog himna ili tradicionalnu kerigmu¹³. Drugi primjećuju nedostatak formule πιστὸς ὁ λόγος – „vjerodostojna je riječ“, koja drugdje u PP ukazuje na citat¹⁴, i s pravom opažaju da je sam autor mogao pisati na himnički način, koristiti se liturgijskim jezikom i razraditi strukturu inspirirajući se tradicionalnim načinom razmišljanja¹⁵. Na to upućuje i činjenica da su tvrdnje u 2 Tim 1,9-10 gramatički i sadržajno dobro povezane s kontekstom; r. 9 nadovezuje se na zadnju riječ iz r. 8, tj. spomen Boga i govori o Božjem djelovanju, a r. 11 nastavlja se na zadnju riječ iz r. 10, tj. spomen evanđelja i objašnjava spasonosni događaj opisan u r. 10c. Budući da su tvrdnje u rr. 10c-11 usko povezane, r. 11 ne može se odvojiti od rr. 9-10¹⁶. To pak znači da sadržaje evanđelja ne treba tražiti samo u rr. 9-10, nego i u r. 11.

Pavlovo evanđelje u 2 Tim 1,9-11 opisuje povijest spasenja prema tradicionalnoj shemi objave, koju nalazimo u SZ-u i koju su preuzeli različiti novozavjetni autori. Oni govore o misteriju

¹¹ O povezanosti i značenju termina εὐαγγέλιον (1 Tim 1,11; 2 Tim 1,8.10; 2,8), κήρυγμα (2 Tim 4,17; Tit 1,3) i μαρτύριον (1 Tim 2,6; 2 Tim 1,8) u PP vidi Philip H. TOWNER, *The Goal of Our Instruction. The Structure of Theology and Ethics in the Pastoral Epistles*, Sheffield Academic, Sheffield, 1989., 123–124; Egbert SCHLARB, *Die gesunde Lehre. Häresie und Wahrheit im Spiegel der Pastoralbriefe*, Elwert, Marburg, 1990., 240–254.

¹² Usp. Andrew Y. LAU, *Manifest in Flesh. The Epiphany Christology of the Pastoral Epistles*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1996., 126–130.

¹³ Usp. DIBELIUS – CONZELMANN, *Pastoral Epistles*, 99; MARCHESELLI CASALE, *Lettere Pastoralì*, 656; BASSLER, *1 Timothy, 2 Timothy, Titus*, 131; James D. MILLER, *The Pastoral Letters as Composite Documents*, University Press, Cambridge, United Kingdom, 1997., 103; OBERLINNER, *Seconda lettera a Timoteo*, 74–75; COLLINS, *1 & 2 Timothy and Titus*, 199–201.

¹⁴ Vidi 1 Tim 1,15; 3,1; 4,9; 2 Tim 2,11; Tit 3,8.

¹⁵ Usp. BROX, *Pastoralbriefe*, 230; TOWNER, *Goal of Our Instruction*, 94; MERKEL, *Lettere pastorali*, 78; Hanna STETTLER, *Die Christologie der Pastoralbriefe*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1998., 152; William D. MOUNCE, *Pastoral Epistles*, Nelson Publishers, Nashville, 2000., 475; WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 105–106.

¹⁶ Analizirajući strukturu cjeline u 2 Tim 1,6-11, različiti autori prepoznaju u rr. 9-11 zasebnu sekciju. Primjerice, OBERLINNER, *Seconda lettera a Timoteo*, 51–52, izdvaja rr. 9-11 kao centralni ispovjedni odsjek (2 Tim 1,6-8.9-11.12-14), a Alois STÖGER, „Die Würzel priesterlichen Lebens (2 Tim 1,6-14)“, *Theologisch-praktische Quartalschrift*, 136 (1988.), 252–256, vidi u rr. 9-11 centralni dio koji govori o Božjem spasonosnom djelovanju (2 Tim 1,6-7.8.9-11.12-13.14).

koji je od vječnosti skriven, a sada objavljen (Rim 16,25-26; 1 Kor 2,7-10; Ef 3,2-6.8-12; Kol 1,25-27) ili o obećanju koje je dano od vječnosti i spasenju koje se sada očitovalo (Tit 1,2-3; 1 Pt 1,20)¹⁷. Druga Tim 1,9-11 govori o Božjem spasonosnom naumu prije vremena, πρὸ χρόνων αἰώνων – „prije vječnih vremena“ (r. 9)¹⁸ i realizaciji tog spasenja u vremenu, νῦν – „sada“ (r. 10)¹⁹. Uz glavne vremenske etape povijesti spasenja²⁰, evanđelje u 2 Tim 1,9-11 predstavlja i glavne aktere te povijesti, a to su Bog (rr. 9-10), Isus Krist (r. 10) i Pavao (rr. 10c-11)²¹.

^{8b}...nego supati se za **evanđelje** po snazi Boga,
^{9a}koji nas je spasio i pozvao pozivom svetim,
^{9b}ne po našim djelima, nego prema vlastitom naumu i milosti,
^{9c}koja nam je dana po Kristu Isusu prije vječnih vremena
^{10a}i koja je očitovana sada po pojavku spasitelja našega Krista Isusa,
^{10b}koji je uništio smrt
^{10c}i koji je osvijetlio život i neraspadljivost po **evanđelju**
¹¹za koje sam postavljen ja navjestiteljem, apostolom i učiteljem²².

1.1. Bog – začetnik i izvoditelj spasenja (rr. 9-10)

Evanđelje u 2 Tim 1,9-11 predstavlja Boga kao začetnika i izvoditelja spasenja. Početna tvrdnja o Bogu koji nas je spasio (r. 9a) istodobno je i temeljna tvrdnja, koju iduće tvrdnje ekspliciraju.

Iz niza glagolskih oblika i vremenskih oznaka u 2 Tim 1,9-11 jasno je da se Božje spasonosno djelovanje proteže na cijelu povijest spasenja. Prva dva participia aorista aktiva imaju Boga kao subjekt radnje (σώσαντος, καλέσαντος, r. 9a). Druga dva participia aorista pasiva imaju Božju milost kao pasivni subjekt (δοθείσαν, r. 9c; φανερωθείσαν, r. 10a) i upućuju na Boga kao aktivnog

¹⁷ O navedenoj shemi objave vidi SCHLARB, *Gesunde Lehre*, 142–164, 362–363.

¹⁸ Usp. πρὸ, 1 Kor 2,7; Tit 1,2; 1 Pt 1,20; ἀπό, Ef 3,9; Kol 1,26.

¹⁹ Usp. νῦν, Rim 16,26; Ef 3,5.10; Kol 1,26; καιροῖς ἰδίους, Tit 1,3.

²⁰ O „kalendaru spasenja“ u PP vidi Yann REDALIÉ, „Discernere i tempi» nelle Lettere Pastoralí“, *Il deposito della fede. Timoteo e Tito*, G. De Virgilio (ur.), Edizioni Dehoniane, Bologna, 1998., 245–246.

²¹ Lewis R. DONELSON, „Studying Paul. 2 Timothy as Remembrance“, *SBL Seminar Papers*, 36 (1997.), 722–731, iznosi „geografiju evanđelja“ u rr. 8-12 i zaključuje: „The place of gospel is configured less by concepts and more by people.“

²² Ovdje donosimo i u izlaganju slijedimo naš prijevod grčkog originala.

subjekta. Zadnja dva participa aorista aktiva imaju Krista kao subjekt (καταργήσαντος, φωτίσαντος, r. 10bc), ali predstavljaju objašnjenje Božje radnje u r. 10a.

1.1.1. Božje djelovanje kod navještaja evanđelja (r. 9ab)

⁸...po snazi Boga,

^{9a}koi nas je spasio i pozvao pozivom svetim,

^{9b}ne po našim djelima, nego prema vlastitom naumu i milosti.

Evanđelje u 2 Tim 1,9-11 počinje tvrdnjom o Božjem spasonosnom djelovanju: Bog je ljude spasio i pozvao pozivom svetim (r. 9ab). Izraz οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν – „ne prema našim djelima“ (r. 9b) podsjeća na Pavlovu polemiku protiv opravdanja po djelima Zakona²³, no r. 9ab ne govori o djelima Zakona ni o opravdanju, nego o nečem što prethodi svemu tomu, a to su Božji izbor i poziv.

Termini καλέω – „pozvati“, πρόθεσις – „naum“ i χάρις – „milost“ (r. 9) dozivaju u pamet Pavlov govor o izboru i pozivu u Poslanici Rimljanima. Istim se terminima Pavao koristi da opiše izbor Jakova naspram Ezava (Rim 9,11-12) i kršćanski poziv (Rim 8,28.30; 9,24) kao čine Božje milosti, tj. kao nešto apsolutno nezasluzeno. Božji izbor i poziv temelje se isključivo na Božjoj volji i prethode svim ljudskim djelima. Izbor Jakova naspram Ezava dogodio se prije njihova rođenja i temeljio se na Božjem „naumu prema izboru“ (ἢ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις, Rim 9,11). Kršćani su „prema naumu pozvanici“ (κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς, Rim 8,28), a među njima je i Ostatak Izraela „prema izboru milosti“ (κατ' ἐκλογὴν χάριτος, Rim 11,5-6), tj. po milosti, a ne djelima. Nadalje, izraz κλήσει ἁγία – „pozivom svetim“ u r. 9a podsjeća na Pavlov naziv za članove lokalne Crkve, „pozvanici sveti“ (κλητοῖς ἁγίοις, Rim 1,7 (usp. 8,28); 1 Kor 1,2). Navedene Pavlove paralele otkrivaju da se Božje spašavanje i pozivanje pozivom svetim u 2 Tim 1,9ab odnosi na uvođenje ljudi u dinamiku spasenja, a to se događa pri navještaju evanđelja (διὰ τοῦ εὐαγγελίου, 2 Tim 1,10c; usp. Rim 1,16; 8,30; 9,24)²⁴.

Sve u svemu, prema Pavlovu evanđelju u 2 Tim 1,9-11 glavni je akter pri navještaju evanđelja Bog – On ljude poziva i spa-

---

²³ Usp. Rim 3,20.27.28; 4,2.6; 9,12.32; 11,6; Gal 2,16; 3,2.5.

²⁴ Dativ κλήσει ἁγία – „pozivom svetim“ (r. 9a) može se promatrati kao instrumentalni, relacijski ili kao dativ prednosti. Brahiloška narav tvrdnji u rr. 9-10 upućuje na to da on ima sveukupno značenje: poziv je svet po svom izvoru, svetom Bogu, i po svom cilju, svetom životu. Tako BARRETT, *Pastoral Epistles*, 95.

šava. Tvrdnje o Bogu u r. 9ab osnažuje tvrdnja o Božjoj snazi u r. 8b, te proizlazi da pri navještaju evanđelja Bog navjestitelje potpomaže (κατὰ δύναμιν θεοῦ, r. 8b), a ljude poziva (r. 9ab).

1.1.2. Božje djelovanje prije vremena (r. 9c)

^{9b}...prema vlastitom naumu i milosti,

^{9c}koja nam je dana po Kristu Isusu prije vječnih vremena.

Nakon tvrdnji u r. 9ab, koje se odnose na zadnju povijesnu etapu spasenja, tj. vrijeme spasonosnog navještaja evanđelja, tvrdnja u r. 9c vraća se na početke spasenja prije vremena. Kaže se da je Božja „milost dana nama po Kristu Isusu prije vječnih vremena“.

Tvrdnja u r. 9c navodi neke autore na zaključak da Pavlovo evanđelje u 2 Tim 1,9-11 afirmira Kristovu preegzistenciju²⁵. Drugi pak pokušavaju izbjeći takav zaključak, dajući vremenskom izrazu πρὸ χρόνων αἰώνων – „prije vječnih vremena“ figurativni smisao, „od početka“²⁶. Obje su teorije problematične. Vremenskom izrazu πρὸ χρόνων αἰώνων u r. 9c teško se može dati figurativni smisao. Tvrdnje u r. 9ab naglašavaju Božju milost, koja prethodi svakomu ljudskom činu (usp. 1.1.1.), što upućuje na to da r. 9c govori o vremenu prije povijesti. Osim toga, tradicionalna shema objave, koju slijedi evanđelje u 2 Tim 1,9-11, obično govori o dvama vremenima od kojih je jedno prije povijesti (usp. 1.). U PP tu shemu nalazimo još u Tit 1,2-3 i tu se isti vremenski izraz πρὸ χρόνων αἰώνων odnosi jasno na vrijeme prije povijesti. Druga teorija, ona koja govori o Kristovoj preegzistenciji, problematična je iz nekoliko razloga.

Prvo, PP u cijelosti reflektiraju biblijski monoteizam i njihovo evanđelje naglašava Kristovo zemaljsko podrijetlo (1 Tim 2,5; 2 Tim 2,8; usp. 1.2.2.). U r. 9c govor o Kristovoj povijesnoj osobi nazire se u izrazu ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ – „u Kristu Isusu“; ako bi se naziv Krist možda moglo povezivati s preegzistentnom osobom, to priječi ime Isus, koje se jasno referira na povijesnog Krista²⁷.

²⁵ Primjerice, Howard I. MARSHALL, *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles*, T & T Clark, Edinburgh, 1999., 706-707. Za druge autore koji govore o Kristovoj preegzistenciji vidi bilješku br. 42.

²⁶ Primjerice, OBERLINNER, *Seconda lettera a Timoteo*, 69-71.

²⁷ Znakovito je da autor PP samo jednom rabi naziv „Krist“ bez imena „Isus“ (1 Tim 5,11). Za značenje redosljeda „Krist Isus“, koji je karakterističan za PP (Krist Isus (23x); Isus Krist (3x)), vidi MARCHESELLI CASALE, *Lettere Pastoralis*, 629.

Drugo, ako pretpostavimo Kristovu preegzistenciju, tvrdnja u r. 9c stvara različite poteškoće. Izraz ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ može se interpretirati instrumentalno ili relacijski „po/u Kristu Isusu“²⁸ i prema tome r. 9c treba shvatiti ili u smislu da je Krist spasio ljude prije vremena („po Kristu Isusu“) ili u smislu da je Kristu dana milost za ljude prije vremena („u Kristu Isusu“). Obje tvrdnje protuslove r. 10, koji kaže da je povijesni Krist realizirao ljudsko spasenje i očitovao Božju milost. Ako je ljudsko spasenje realizirao povijesni Krist, onda to nije učinio preegzistentni Krist. Ako se Božja milost očitovala u djelovanju povijesnog Krista, onda ona nije mogla biti nešto dano preegzistentnom Kristu.

Treće, tradicionalna shema objave, koju usvajaju različiti novozavjetni autori i evanđelje u 2 Tim 1,9-11 (usp. 1.), nije nastala sa svrhom da afirmira Kristovu preegzistenciju, nego da opravda govor o spasonosnoj naravi Kristova događaja. Antički su ljudi bili sumnjičavi prema novostima i govor o spasonosnoj naravi novijeg Kristova događaja mogao je izazvati skepticizam. Stoga novozavjetni pisci primjenjuju tradicionalnu shemu objave na Kristov događaj i pokazuju da taj nedavni događaj nije nov, nego davni, od Boga planiran prije vremena²⁹.

Na temelju svega navedenog može se reći da r. 9c ne govori o događajima vezanim uz preegzistentnog Krista. Tvrdnju u r. 9c može se prikladno povezati s Božjim planom spasenja, koji je zasnovan prije vremena, a odnosi se na povijesne ljude i na povijesnog Krista. Božja je milost „dana nama po Kristu Isusu prije vječnih vremena“ u smislu da je Bog prije vremena zasnovao plan našeg spasenja po Kristu. U tom kontekstu glagolski oblik aorista, δοθεῖσθαι – „dana“ (r. 9c), ukazuje na čvrstoću Božje odluke prije vremena o spasenju ljudi po Kristu u vremenu. To potvrđuje i verzija tradicionalne sheme objave u Tit 1,2-3, gdje se kaže da je Bog obećao (ἐπαγγέλλομαι) vječni život „prije vječnih vremena“ (usp. ἐπαγγελία, „obećanje života u Kristu Isusu“, 2 Tim 1,1).

---

²⁸ Izraz ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ vjerojatno je nadahnut Pavlovim izrazom ἐν Χριστῷ, ali teško je sigurno precizirati njegov smisao, jer i kod Pavla ima spektar značenja. Usp. STETTLER, *Christologie der Pastoralbriefe*, 287–294.

²⁹ Tako s pravom argumentira MERKEL, *Lettere pastorali*, 80.

1.1.3. Božje djelovanje u Kristovu događaju (r. 10)

⁹ ...prema vlastitom naumu i milosti...

^{10a} koja je očitovana sada po pojavku spasitelja našega Krista Isusa.

Nakon tvrdnje o početcima spasenja prije povijesti u r. 9c, slijede tvrdnje o Kristovu spasonosnom djelovanju u povijesti (r. 10). To Kristovo djelovanje, međutim, predstavljeno je iz Božje perspektive. Dva *nomina actionis* (ἐπιφάνεια, σωτήρ, r. 10a) i dva participa aorista aktiva (καταργήσαντος, φωτίσαντος, r. 10bc), kojima je subjekt Krist, podređena su gramatički božanskom pasivu (φανερωθεῖσαν, r. 10a) pomoću instrumentalnog prijedloga διὰ – „po, pomoću“ (r. 10a): Bog je po Kristu očitovao svoju milost. Dakle, i Kristov događaj nije drugo doli Božji događaj.

***

Na temelju svega navedenog može se reći da evanđelje u 2 Tim 1,9-11 odražava židovski monoteizam i ispovijeda apsolutni primat Boga kao začetnika i izvoditelja, početka i svršetka svakoga spasonosnog događaja. Prema tom Pavlovu evanđelju sva je povijest spasenja ostvarenje Božjeg „vlastitog nauma“ (r. 9b) i ono što je ujedinjuje nije kristološki, nego teološki element³⁰. Bog je djelovao spasonosno prije vremena (r. 9c), djelovao je spasonosno u povijesti u Kristovu događaju (r. 10) i nastavlja djelovati spasonosno kroz povijest u navješćaju evanđelja (r. 9ab).

1.2. Krist – spasitelj (r. 10)

Drugi akter povijesti spasenja prema evanđelju u 2 Tim 1,9-11 jest Krist. Za razliku od teologije Pastoralnih poslanica, o kojoj se autori općenito slažu, kristologija je element o kojem se najviše raspravlja³¹. Te rasprave odražavaju se i u tumačenju našeg odlomka.

³⁰ Slično opažaju Antonio PITTA, „Paolo dopo e al di là di Paolo. Il paolinismo nelle Pastoralì“, *Il deposito della fede. Timoteo e Tito*, G. De Virgilio (ur.), Edizioni Dehoniane, Bologna, 1998., 48–49; Thomas SÖDING, „Das Erscheinen des Retters. Zur Christologie der Pastoralbriefe“, *Christologie in der Paulus-Schule. Zur Rezeptionsgeschichte des paulinischen Evangeliums*, K. Scholtissek (ur.), Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1999., 154–160.

³¹ Za pregled različitih interpretacija kristologije PP vidi STETTLER, *Christologie der Pastoralbriefe*, 3–22.

1.2.1. Vrijeme Kristova djelovanja

^{10a}koja je očitovana sada po pojavku spasitelja našega Krista Isusa³²

Prema evanđelju u 2 Tim 1,9-11 Kristovo spasonosno djelovanje ograničeno je na drugu etapu povijesti spasenja. U prvoj etapi, onoj prije povijesti (r. 9c), Krist je samo nominalno prisutan kao dio Božjeg plana spasenja (usp. 1.1.2.), a u posljednjoj etapi, onoj navještaja evanđelja (r. 9ab), nije mu dana nikakva aktivna uloga; Bog je Onaj koji ljude poziva i čijom snagom navjestitelji djeluju (rr. 8b-9ab), a Krist je samo pasivno prisutan kao sadržaj evanđelja (usp. 1.1.1.).

Vrijeme Kristova djelovanja označeno je prilogom $\nu\tilde{\nu}$ – „sada“ (r. 10). O trajanju toga povijesnog perioda raspravlja se. Jedni ga ograničavaju na prošli Kristov događaj, jer je *nomen actionis* ἐπιφάνεια – „pojavak“, na koji se odnosi prilog $\nu\tilde{\nu}$ u r. 10, obično označavao vremenski ograničeni događaj³³. Drugi protežu period „sada“ na vrijeme Crkve; oni uzimaju u obzir osnovno značenje priloga $\nu\tilde{\nu}$, „sada“, i činjenicu da je u r. 10c Kristov pojavak usmjeren na navještaj evanđelja³⁴.

Po našoj prosudbi, period „sada“ ograničen je na prošli Kristov događaj. Osim činjenice da je termin „pojavak“ obično označavao vremenski ograničeno događanje, na ograničenje perioda „sada“ upućuje i bliži kontekst. Naime, prilog $\nu\tilde{\nu}$ u r. 10a ne stoji samostalno, nego je kombiniran s vremenskim izrazom $\pi\rho\tilde{\nu}$ $\chi\rho\tilde{\nu}\omega\nu$ $\alpha\tilde{\iota}\omega\nu\tilde{\iota}\omega\nu$ u r. 9c u okviru tradicionalne sheme objave. Unutar te sheme prilog nema funkciju ukazati na tekuće, sadašnje vrijeme³⁵, nego uspostaviti kontrast s dalekim prošlim vremenom, koje je označeno vremenskom oznakom „prije vječnih vremena“³⁶. U tom kontekstu prilog $\nu\tilde{\nu}$ ukazuje na relativnu sadašnjost, tj. na prošlo vrijeme koje je piscu vremenski bliže od prošlog vreme-

³² Mnogi tekstualni svjedoci čitaju Ἰησοῦ Χριστοῦ (κ², C, D², F, G, Ψ, 33, 1739, 1881), no slijed Χριστοῦ Ἰησοῦ vjerojatno je originalan. Taj slijed preferira autor PP (vidi bilješku br. 27) i nalazimo ga kao originalno čitanje u glavnim manuskriptima (κ¹, A, D¹, 81). Korekcija Ἰησοῦ Χριστοῦ (κ², D²) vjerojatno je nastala pod Pavlovim utjecajem (Isus Krist (46x); Krist Isus (13x)).

³³ Primjerice, Philip H. TOWNER, „The Present Age in the Eschatology of the Pastoral Epistles“, *New Testament Studies*, 32 (1986.) 3, 436–437.

³⁴ Primjerice, OBERLINNER, *Seconda lettera a Timoteo*, 71–72.

³⁵ Drugdje u PP autor se koristi prilogom $\nu\tilde{\nu}$ samo kao atributom za sadašnje stvarnosti (ὁ $\nu\tilde{\nu}$ $\alpha\tilde{\iota}\omega\nu$, 1 Tim 6,17; 2 Tim 4,10; Tit 2,12; ἡ $\nu\tilde{\nu}$ $\zeta\omega\tilde{\eta}$, 1 Tim 4,8), a sadašnje vrijeme označava sintagmama „posljednja vremena“ (1 Tim 4,1) i „zadnji dani“ (2 Tim 3,1).

³⁶ Usp. slično značenje priloga $\nu\tilde{\nu}$ u Rim 16,26; Ef 3,5.10; Kol 1,26.

na koje je označeno vremenskom oznakom $\pi\rho\delta\ \chi\rho\acute{o}\nu\omega\nu\ \alpha\iota\omega\nu\acute{\iota}\omega\nu$. S obzirom na spomen evanđelja u kontekstu Kristova pojavka ($\delta\iota\acute{\alpha}\ \tau\omicron\upsilon\ \epsilon\upsilon\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\acute{\iota}\omicron\upsilon$, r. 10c), vidjet ćemo da time autor ne proteže Kristovo spasonosno djelovanje na vrijeme Crkve. R. 10c ne opisuje naviještanje evanđelja u Crkvi, nego Kristov čin kojim je utemeljio navještaj evanđelja (usp. 1.2.3.).

1.2.2. Narav Kristova djelovanja (r. 10a)

Cjelokupni Kristov događaj predstavljen je pomoću dva *nomina actionis*, $\epsilon\pi\iota\phi\acute{\alpha}\nu\epsilon\iota\alpha$ – „pojavak“ i $\sigma\omega\tau\acute{\eta}\rho$ – „spasitelj“, u sintagmi „pojavak spasitelja“.

Oko podrijetla, značenja i kristoloških implikacija termina $\epsilon\pi\iota\phi\acute{\alpha}\nu\epsilon\iota\alpha$ i $\sigma\omega\tau\acute{\eta}\rho$ u 2 Tim 1,10 vode se rasprave³⁷. Jedna skupina autora inzistira na njihovu biblijsko-židovskom podrijetlu i značenju te na toj liniji brane Kristovu preegzistenciju u 2 Tim 1,9-10³⁸. Drugi upućuju na helenističku pozadinu i helenističko značenje dvaju termina i na tom se tragu protive govoru o Kristovoj preegzistenciji u 2 Tim 1,9-10³⁹.

Prva skupina postulira da je naš autor upotrijebio termin $\epsilon\pi\iota\phi\acute{\alpha}\nu\epsilon\iota\alpha$ pod utjecajem biblijskih opisa Božjih spasonosnih intervencija u korist naroda ($\epsilon\pi\iota\phi\acute{\alpha}\nu\epsilon\iota\alpha$, 2 Mak 2,21; 3,24; 12,22; 14,15; 15,27) te da njime označava vidljivi pojavak nevidljivog božanstva. Oni opazaju da naziv $\sigma\omega\tau\acute{\eta}\rho$ u biblijskoj i kasnijoj židovskoj tradiciji nije bio tipičan naziv za Mesiju, nego za Boga⁴⁰. Taj bi naziv bio prenesen s Boga na Isusa, jer se, polazeći od etimologije imena Isus („Jahve je spasenje“), u Isusovu spasonosnom djelu prepoznalo Božje spasonosno djelo⁴¹. Nadalje, u prilog Kristove preegzistencije navodi se paralelna upotreba ter-

³⁷ Za pregled diskusije vidi SCHLARB, *Gesunde Lehre*, 145–151.

³⁸ BARRETT, *Pastoral Epistles*, 25, 95; TOWNER, *Present Age*, 438; SÖDING, *Erscheinen des Retters*, 160, 171; LAU, *Manifest in Flesh*, 118–121, 179–225; STETTLER, *Christologie der Pastoralbriefe*, 134–135, 141; MOUNCE, *Pastoral Epistles*, 483.

³⁹ DIBELIUS – CONZELMANN, *Pastoral Epistles*, 10; BROX, *Pastoralbriefe*, 231; OBERLINNER, *Seconda lettera a Timoteo*, 70; COLLINS, *1 & 2 Timothy and Titus*, 108; WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 120.

⁴⁰ U SZ-u (LXX) i intertestamentarnim tekstovima naziv $\sigma\omega\tau\acute{\eta}\rho$ koristi se za Boga i ljude (e.g., Suci 3,9.15; 1 Sam 10,27), a vezano uz Mesiju nalazimo tek rijetko druge riječi istog korijena ($\sigma\omega\tau\eta\rho\acute{\iota}\alpha$, Iz 49,6; $\sigma\acute{\omicron}\zeta\omega$, Zah 9,9; TestJud 24,6; EtHen 48,7).

⁴¹ Usp. TOWNER, *Goal of Our Instruction*, 76–77; LAU, *Manifest in Flesh*, 122–123; STETTLER, *Christologie der Pastoralbriefe*, 28–32; Rinaldo FABRIS, „La cristologia soteriologica nelle Lettere Pastoralì“, *Il deposito della fede. Timoteo e Tito*, G. De Virgilio (ur.), Edizioni Dehoniane, Bologna, 1998., 138.

mina ἐπιφάνεια za prvi i drugi Kristov dolazak. Iz činjenice da autor PP rabi isti termin za oba Kristova dolaska izvodi se da su dva dolaska slična, tj. da u oba slučaja Krist dolazi iz božanske sfere. Osim toga, Kristovu preegzistenciju podupire se paralelom između 2 Tim 1,10a i Tit 2,11; 3,4⁴². Sva tri teksta odnose se na prvi Kristov dolazak, s tom razlikom da se termini istog korijena – ἐπιφάνεια i ἐπιφαίνω, σωτήρ i σωτήριος – u 2 Tim 1,10a odnose na Krista, a u Tit 2,11; 3,4 na Boga i njegovu milost, dobrostivost i čovjekoljublje. Iz sličnosti i razlika izvodi se da tri teksta impliciraju ili Kristovu preegzistenciju i objavljivanje Boga u Kristu⁴³ ili pak Kristovo božanstvo odnosno Božje utjelovljenje⁴⁴. Po našem mišljenju navedeni argumenti nisu jaki.

Prvo, upotreba istog termina za dva Kristova dolaska ne mora značiti potpunu sličnost tih dolazaka; istim terminom autor je mogao ukazati na njihovu djelomičnu sličnost⁴⁵ ili na njihovu bitnu povezanost⁴⁶.

Drugo, pretpostavka da koncept „pojavak“ u 2 Tim 1,10 ima biblijsku pozadinu i znači prvotno objavu skrivenog božanstva nema pravog temelja. Termin ἐπιφάνεια povezan je s terminom σωτήρ u sintagmi „pojavak spasitelja“, što upućuje na helenističku pozadinu dvaju termina. U helenističkim natpisima i tekstovima termin ἐπιφάνεια označavao je konkretne i vidljive spasonosne intervencije bogova ili vladara, a zbog tih intervencija bogovima i vladarima pridavalo se nazive σωτήρ i ἐπιφανής⁴⁷. Naš autor govori o „pojavku spasitelja našega Krista Isusa“, što otkriva da kon-

---

⁴² TOWNER, *Goal of Our Instruction*, 66–71, proširuje paralelu na 2 Tim 1,9-10, Tit 2,11-14; 3,4-7. To proširenje nije uvjerljivo, jer tekstovi u Tit 2,11-14 i Tit 3,4-6 ne predstavljaju misaone cjeline kao što je slučaj u 2 Tim 1,9-10.

⁴³ LAU, *Manifest in Flesh*, 226–270, priznaje monoteizam PP i u skladu s tim drži da je Krist nadnaravna preegzistentna figura u čijem se liku pojavio sam Bog kao što se u SZ-u pojavljivao u liku anđela.

⁴⁴ STETTLER, *Christologie der Pastoralbriefe*, 139–149.

⁴⁵ Pod Kristovim prvim pojavkom naš autor podrazumijeva i Kristovo ukazanje Pavlu (vidi 1.2.3.), a ukazanja Uskrslog mogu se smatrati dolascima iz božanske sfere.

⁴⁶ SÖDING, *Erscheinen des Retters*, 171–172, misli da autor dvostrukom upotrebom termina ἐπιφάνεια afirmira jedinstvo kristologije (isti Krist), soteriologije (ista spasonosna volja) i teologije (isti Bog).

⁴⁷ Usp. Dieter LÜHRMANN, „Epiphaneia. Zur Bedeutungsgeschichte eines griechischen Wortes“, *Tradition und Glaube. Das frühe Christentum in seiner Umwelt*, G. Jeremias (ur.), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1971., 185–199; DIBELIUS – CONZELMANN, *Pastoral Epistles*, 104; Lorenz OBERLINNER, „Öffnung zur Welt oder Verrat am Glauben? Hellenismus in den Pastoralbriefen“, *Der neue Mensch in Christus. Hellenistische Anthropologie und Ethik im Neuen Testament*, J. Beutler (ur.), Herder, Freiburg, 2001., 145–146.

cept „pojavak“ ponajprije znači spasonosnu intervenciju, a ne objavu božanstva, tj. odnosi se na narav Kristova djelovanja, a ne na Kristovu osobnu narav⁴⁸. Nadalje, naš autor govori o dva- ma akterima spasenja, Bogu koji spašava (r. 9) i Kristu koji je spasitelj i s kojim je započela era spasenja (r. 10), što podsjeća na helenističku primjenu naziva σωτήρ na vladare. U helenističkom kontekstu ljudska je vladavina smatrana legitimiranom od bogova, pa se dobrotvorne vladare nazivalo spasiteljima, njihovu vladavinu gledalo kao očitovanje božanstva i njihovu povijest kao povijest spasenja, a katkad ih se i častilo u kultu⁴⁹. Sličnost toga govora o vladarima spasiteljima i govora o Kristu spasitelju navodi neke na zaključak da autor PP ustaje protiv poganskih kultova vladara⁵⁰. Ta teza nije uvjerljiva, jer su PP prvotno zaokupljene unutarcrkvenim poteškoćama i raspravama. Vjerojatnije je, kako drže drugi tumači, da autor PP preuzima helenističku koncepciju vladara kao spasitelja kako bi izložio kristologiju judeo-helenističkim adresatima⁵¹. Na toj judeo-helenističkoj pozadini vidi se da primjena iste terminologije spasenja na obojicu, i Boga i Krista, ne pokazuje njihovu istu, božansku narav, nego njihovo jedinstvo u djelu spasenja i funkcionalnu podređenost Kristova djela Božjoj volji i djelovanju⁵². Krist kao spasitelj djelovao je prema Božjoj spasonosnoj volji i, realizirajući spasenje, nije očitovao svoju božansku narav, nego Božju spasonosnu volju. Tu interpretaciju potkrepljuju i paralele u Tit 2,11; 3,4.

Autori koji brane Kristovu preegzistenciju povezuju termin ἐπιφάνεια u 2 Tim 1,10 i glagol ἐπιφαίνω u Tit 2,11; 3,4. Pri tom previđaju da je termin ἐπιφάνεια u 2 Tim 1,10 *nomen actionis*, dok se glagol ἐπιφαίνω u Tit 2,11; 3,4 rabi u pasivu. Nadalje, obično prolazi neopaženo da pasiv glagola ἐπιφαίνω u Tit 2,11; 3,4 ima pravu paralelu u 2 Tim 1,10 u pasivu glagola φανερώω. Osim što su oba glagola u pasivu, dolaze od istog korijena i ima-

⁴⁸ Slično zapaža Gordon D. FEE, „Toward a Theology of 2 Timothy – from a Pauline Perspective“, *SBL Seminar Papers*, 36 (1997.), 741.

⁴⁹ Usp. DIBELIUS – CONZELMANN, *Pastoral Epistles*, 100-104; OBERLINNER, *Hellenismus in den Pastoralbriefen*, 141-144.

⁵⁰ Primjerice, TOWNER, *Goal of Our Instruction*, 76-77; FEE, *Theology of 2 Timothy*, 741.

⁵¹ DIBELIUS – CONZELMANN, *Pastoral Epistles*, 103; STETTLER, *Christologie der Pastoralbriefe*, 31; OBERLINNER, *Hellenismus in den Pastoralbriefen*, 147.

⁵² Slično opažaju BROX, *Pastoralbriefe*, 231-233; SÖDING, *Erscheinen des Retters*, 153-164; FABRIS, *Cristologia soteriologica*, 131-141.

ju gotovo identično značenje⁵³, u trima odlomcima oni imaju i isti subjekt. U 2 Tim 1,10; Tit 2,11 govori se o očitovanju Božje milosti, a u Tit 3,4 o očitovanju Božje dobrostivosti i čovjekoljublja. Prema tome Tit 2,11; 3,4 ne govore o Kristovu pojavku odnosno očitovanju njegova božanstva, nego o očitovanju Božje spasenjske volje. Izbor glagola ἐπιφαίνω za to očitovanje, a ne glagola φανερώω (2 Tim 1,10), može se objasniti željenom aluzijom na termin ἐπιφάνεια i Kristov pojavak, događaj koji je sredstvo tog očitovanja (διὰ τῆς ἐπιφανείας, 2 Tim 1,10). Dakle, pojavak spasitelja Krista Isusa u 2 Tim 1,10 i pojavljivanje Božje milosti, dobrostivosti i čovjekoljublja u Tit 2,11; 3,4 nisu ista stvar. Tvrdnje se odnose se na isti Kristov događaj, ali ga predstavljaju pod dvama različitim vidovima. 2 Tim 1,10 govori o Kristovu događaju kao Kristovu činu spasenja ljudi, a Tit 2,11; 3,4 o Kristovu događaju kao Božjem činu objave ljudima.

Sve u svemu, kad se uzme u obzir judeo-helenistička pozadina termina ἐπιφάνεια i σωτήρ i kad se pozornije promotre paralelne tvrdnje u Tit 2,11; 3,4, postaje jasno da evanđelje u 2 Tim 1,9-11 ne afirmira Kristovu preegzistenciju. To potvrđuje tvrdnja o Pavlovu evanđelju u 2 Tim 2,8, koja za Krista navodi dvije značajke važne spomena: uskrsnuće od mrtvih i davidovsko podrijetlo. Da je autor imao na umu Kristovu preegzistenciju i/ili božansku narav, teško da bi je izostavio⁵⁴. Osim toga, u 1 Tim 2,5 on izričito tvrdi da je Bog jedan i da je posrednik između Boga i ljudi ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς – „čovjek Krist Isus“. Može se stoga zaključiti da evanđelje u 2 Tim 1,9-11 daje Kristu status spasitelja koji realizira Božje spasenje. Iz moderne kršćanske perspektive, taj status može izgledati inferioran, no iz perspektive autora PP Isusu nije dan inferiorni, nego izdignuti i posebni položaj⁵⁵.

---

⁵³ Glagoli ἐπιφαίνω i φανερώω pripadaju istoj semantičkoj skupini iz korijena φαν-. Autor PP rabi glagol ἐπιφαίνω dva puta (Tit 2,11; 3,4), a glagol φανερώω tri puta (1 Tim 3,16; 2 Tim 1,10; Tit 1,3). U 1 Tim 3,16 subjekt glagola φανερώω nije jasan. Stariji svjedoci čitaju relativne zamjenice ὅς (K*, A*, C*, F, G) i ὅ (D; V1, Vg), a poslije se javlja čitanje θεός (K^c, A^c, C², D², Ψ), koje objašnjava čitanje ὅς. U prilog čitanja ὅς govore mnogi tekstualni svjedoci, ali čitanje ὅ (D), koje se odnosi na πιστήριον – „otajstvo“, ima neke prednosti. Tvrdnje u 1 Tim 3,16 mogu se povezati neke uz Boga, neke uz Krista, a neke uz navjestitelje evanđelja, pa je prikladniji subjekt glagola „otajstvo“: „otajstvo pobožnosti: očitovano u tijelu, opravdano u duhu, viđeno od anđela, naviještano među narodima, vjerovano u svijetu, uzneseno u slavi.“

⁵⁴ Znakovito je da se autor PP nikad ne koristi nazivom Sin Božji za Krista.

⁵⁵ Slično opaža WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 115.

1.2.3. Kristovi spasonosni čini (r. 10bc)

¹⁰...po pojavku spasitelja našega Krista Isusa,

^{10b}koji je uništio smrt

^{10c}i koji je osvjetlio život i neraspadljivost po evanđelju.

Kristov je pojavak objašnjen u r. 10bc spomenom dvaju spasonosnih Kristovih čina. Ti su čini predstavljeni pomoću dva participa aorista aktiva, što znači da označavaju prošle svršene radnje: Krist je uništio smrt (καταργήσαντος, r. 10b) i osvjetlio život i neraspadljivost po evanđelju (φωτίσαντος, r. 10c; usp. Vg: *inluminavit*)⁵⁶.

Prvi spasonosni čin, uništenje smrti (r. 10b), neupitno se odnosi na pashalno otajstvo, tj. na Kristovu smrt i uskrsnuće. Drugi čin, osvjetljenje života i neraspadljivosti po evanđelju (r. 10c), može se, po našem mišljenju, vezati uz Kristovo ukazanje Pavlu. Događaj u r. 10c predstavljen je kao sastavni dio i Kristova pojavka i naviještanja evanđelja, a Kristovo ukazanje Pavlu može se promatrati i pod jednim i pod drugim vidom. Navještaj evanđelja u Crkvi ima svoj temelj u Kristovim nalogima apostolima, a za autora PP, koji stoji u Pavlovoj tradiciji, od osobite je važnosti Kristovo ukazanje Pavlu (usp. Gal 1,11-16). Postavljanjem Pavla u službu evanđelja, Krist je utemeljio spasonosni navještaj evanđelja, koje osvjetljuje život i neraspadljivost, tj. vodi ljude vječnom životu⁵⁷. To tumačenje r. 10c potvrđuje i sljedeća tvrdnja u r. 11.

1.3. *Pavao – posrednik spasenja (r. 11)*

^{10c}i koji je osvjetlio život i neraspadljivost po evanđelju

¹¹za koje sam postavljen ja navjestiteljem, apostolom i učiteljem⁵⁸.

Tvrdnja u r. 11 gramatički je usko vezana uz tvrdnju u r. 10c; naslanja se na spomen evanđelja i veže ga uz Pavla: „po

⁵⁶ Govor o uništenju smrti mogao se inspirirati Pavlovom tvrdnjom u 1 Kor 15,26 ili pak Iz 25,8, gdje se govori o personificiranoj smrti koja proždire žive i koju će proždrijeti Jahve. Govor o evanđelju koje osvjetljuje život (usp. 2 Kor 4,4; Ef 3,8-9) ima vjerojatno pozadinu u starozavjetnim povezivanjima svjetla i života s Božjim riječima i zapovijedima. Usp. STETTLER, *Christologie der Pastoralbriefe*, 150–152.

⁵⁷ Spoj termina „život i neraspadljivost“ može se shvatiti kao sinonim izraza „vječni život“, koji nalazimo drugdje u PP (1 Tim 1,16; 6,12; Tit 1,2; 3,7; usp. „pravi život“, 1 Tim 6,19; „budući život“, 1 Tim 4,8).

⁵⁸ Značajan broj tekstualnih svjedoka čita διδάσκαλος ἐθνῶν – „učitelj pogana“ (N², C, D, F, G, P, Ψ, 1739, 1881), no vjerojatno se radi o korekciji originalnog čitanja διδάσκαλος (N¹, A, I, 1175). Korekcija je mogla nastati pod utjecajem paralelnog teksta u 1 Tim 2,7 i Pavlovih tvrdnji o poslanju poganima (usp. Rim 11,13; 15,16.18; Gal 2,8-9).

evanđelju za koje sam postavljen ja“ (διὰ τοῦ εὐαγγελίου εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ, rr. 10c-11a). Osim toga, aorist pasiv ἐτέθην – „postavljen“ u r. 11 upućuje na aktivnog subjekta radnje, Krista, koji je postavio Pavla u službu evanđelja i koji je spasonosni akter u r. 10. Tim vezama u rr. 10-11 autor veže Kristov spasonosni čin utemeljenja navještaja evanđelja uz Kristovo ukazanje Pavlu.

Pavlov odnos prema evanđelju autor predstavlja trima terminima: κῆρυξ – „navjestitelj“, ἀπόστολος – „apostol“, διδάσκαλος – „učitelj“. Važnost triju naziva potvrđuje paralela u 1 Tim 2,7, gdje se javlja ista trijada naslova i govori o Pavlovu postavljanju za „svjedočanstvo“ (pas. τίθημι, μαρτύριον, 1 Tim 2,6-7), što je vjerojatno sinonim za „evanđelje“⁵⁹.

Od triju naslova povijesni Pavao koristio se samo naslovom ἀπόστολος i njime je naglašavao svoj osobni autoritet utemeljen na poslanju koje je primio direktno od Krista⁶⁰. U helenizmu naslov ἀπόστολος više je isticao apostolstvo kao funkciju u službi nekoga⁶¹ i taj naglasak nazire se u trijadi naslova. Termin ἀπόστολος uokviren je terminima κῆρυξ i διδάσκαλος, koji na prvoj i zadnjoj poziciji naglašavaju propovijedanje i poučavanje. Autor, čini se, upotrebljava ta dva naziva da objasni adresatima Pavlovo apostolstvo kao službu na njihovu korist⁶².

Nazivi κῆρυξ i διδάσκαλος bili su dobro poznati u helenističkom svijetu⁶³. Naziv κῆρυξ – „navjestitelj“ služio je kao tehnički termin za glasnogovornike vladara, za proroke u svetištima koji su govorili u ime bogova i za filozofe koji su propagirali način života koji su zahtijevali bogovi. S nazivom διδάσκαλος – „učitelj“ susretalo se svakodnevno, jer je grčko-rimski svijet obilovao naukama i učiteljima. U tome helenističkom kontekstu naziv κῆρυξ predstavlja Pavla kao legitimnog, od Krista postavljenog navjesti-

⁵⁹ Tvrdnjama o Pavlovu postavljanju (pas. τίθημι) za „evanđelje“ i „svjedočanstvo“ u 1 Tim 2,7; 2 Tim 1,11 bliske su i one u 1 Tim 1,11; Tit 1,3, gdje se kaže da su Pavlu povjereni (pas. πιστεύω) „evanđelje“ i „navještaj“ (εὐαγγέλιον, 1 Tim 1,11; κήρυγμα, Tit 1,3). O povezanosti triju termina u PP vidi bilješku br. 11.

⁶⁰ Terminom ἀπόστολος Pavao se predstavlja u svojim četirima glavnim poslanicama (Rim 1,1; 11,13; 1 Kor 1,1; 4,9; 9,1-2; 15,9; 2 Kor 1,1; 12,12; Gal 1,1). Termin διδάσκαλος rabi dva puta za crkvene učitelje (1 Kor 12,28-29) i jednom za učitelja Zakona (Rim 2,20), a termin κῆρυξ nikada.

⁶¹ Usp. MARCHESELLI CASALE, *Lettere Pastoralì*, 667-669.

⁶² Slično zapažaju OBERLINNER, *Seconda lettera a Timoteo*, 76-77; COLLINS, *1 & 2 Timothy and Titus*, 210.

⁶³ O helenističkoj upotrebi dvaju naslova vidi MARCHESELLI CASALE, *Lettere Pastoralì*, 665-666, 669-670.

telja evanđelja, a naziv διδάσκαλος ističe njegov autoritet u iznošenju i tumačenju sadržaja evanđelja⁶⁴. Iste naglaske otkriva i upotreba dvaju naziva u PP općenito. Termin κηρυξ rabi se samo u trijadi naslova za Pavla (1 Tim 2,7; 2 Tim 1,11)⁶⁵, što znači da se radi o jedincatom poslanju, poslanju koje je povjereno samo Pavlu. Termin διδάσκαλος izvan trijade naslova za Pavla (1 Tim 2,7; 2 Tim 1,11) koristi se još samo jednom za lažne učitelje (2 Tim 4,3), čime se afirmira Pavlovo izlaganje evanđelja; Pavao je jedini garant zdrave nauke i jedina referentna točka⁶⁶. Pavlova jedinstvena uloga u odnosu na evanđelje naglašena je osobnom zamjenicom ἐγώ, koja oba puta prethodi trijadi naslova (1 Tim 2,7; 2 Tim 1,11). Ona sugerira da je samo Pavao postavljen za apostola evanđelja, samo on legitimiran da ga naviješta i samo on kvalificiran da ga izlaže.

Sve u svemu, evanđelje u 2 Tim 1,9-11 prikazuje Pavla kao jednog od glavnih protagonista povijesti spasenja i kao ključnu kariku u ekonomiji spasenja. Pavlovo postavljanje u službu evanđelja predstavljeno je kao bitni dio Kristova pojavka, tj. iznimno važni spasonosni događaj (rr. 10c-11)⁶⁷. Taj govor o Pavlovu dioništvu u Kristovu pojavku ima dvije važne reperkusije. S jedne strane, on afirmira Pavlov prioritet i autoritet u pitanju evanđelja; Pavlovo izlaganje evanđelja normativno je i ima spasonosno značenje⁶⁸. S druge strane, govor o Pavlovu dioništvu u Kristovu pojavku čini od Pavla bitni sadržaj evanđelja. Stoga autori opravdano govore o ekskluzivnom paulinizmu i kerigmatiziranju Pavlo-

⁶⁴ COLLINS, *1 & 2 Timothy and Titus*, 210, opaža: „The term suggest intelligence, authority, and organization.“

⁶⁵ Drugdje u NZ-u naziv κηρυξ se javlja još samo u 2 Pt 2,5 i primijenjen je na Nou, „navjestitelja pravednosti“.

⁶⁶ Tako BROX, *Pastoralbriefe*, 233; WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 121–123. O polemičkoj upotrebi termina διδάσκαλος u PP vidi SCHLARB, *Gesunde Lehre*, 283–287.

⁶⁷ WOLTER, *Pastoralbriefe*, 64–69, zapaža da četiri od šest soterioloških odlomaka u PP služe tomu da povežu Pavlovo postavljanje u službu evanđelja s Kristovim spasonosnim događajem. Dva puta soteriološke su tvrdnje iznesene u kontekstu Pavlova predstavljanja (1 Tim 1,12-16 (rr. 15-16); Tit 1,1-3), a dva je puta spasonosni događaj protegnut na Pavlovo postavljanje (1 Tim 2,4-7; 2 Tim 1,9-11). Preostala dva soteriološka odlomka (Tit 2,11-14; 3,3-7) imaju iznimno parenetsku funkciju.

⁶⁸ Usp. BROX, *Pastoralbriefe*, 71; WOLTER, *Pastoralbriefe*, 61–64, 128–130; WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 50.

ve osobe u PP⁶⁹. One evanđelje izlažu prema Pavlu (usp. κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, 2 Tim 2,8), a njihovo evanđelje uz Boga i Krista naviješta i Pavla (2 Tim 1,10c-11).

2. PAVLOV POLOG (2 TIM 1,12-14)

Drugi termin kojim autor predstavlja Pavlovu nauku jest παραθήκη – „depozit, polog“ (rr. 12.14)⁷⁰. Drugdje u NZ-u taj se termin javlja još samo u 1 Tim 6,20. Dakle, on je *Sondergut* PP. Termin παραθήκη dolazi iz prava o depozitu, koje je bilo znano u ondašnjem svijetu (usp. Lev 5,21.23). Netko je mogao povjeriti nekomu (παρακατατίθημι, πιστεύω) svoja materijalna ili duhovna dobra (παραθήκη), a ta ih je osoba bila dužna čuvati (φυλάσσω) neko vrijeme i vratiti vlasniku. Modernim rječnikom, deponent je ostavljao depozit kod depozitara na čuvanje.

2 Tim 1,12-14 govori o Pavlovu pologu. Genitiv μου u izrazu τὴν παραθήκην μου – „moj polog“ (r. 12) neki tumače u smislu da je Pavao depozitar kojem je Bog povjerio polog⁷¹, a drugi u smislu da je Pavao deponent, odnosno vlasnik pologa⁷². Zadnje je tumačenje vjerojatnije. U druga dva teksta koja spominju polog Pavao potiče Timoteja da ga čuva (φυλάσσω, 1 Tim 6,20; 2 Tim 1,14), što znači da je Timotej depozitar kojem je Pavao povjerio polog (usp. παρατίθημι, 1 Tim 1,18). U r. 12 kaže se da Bog čuva polog, no tu tvrdnju ne treba shvatiti u smislu da je Bog depozitar, nego u smislu da je Bog taj o kojem u konačnici sve ovisi⁷³.

---

⁶⁹ Usp. BROX, *Pastoralbriefe*, 68–72, 229; MARCHESELLI CASALE, *Lettere Pastoralis*, 65–71; PITTA, *Il paolinismo nelle Pastoralis*, 41–45; WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 49–51.

⁷⁰ Ovdje preferiramo hrvatski termin „polog“ naspram terminu „depozit“, jer je on uobičajen u hrvatskim prijevodima *Biblije*.

⁷¹ Primjerice, BARRETT, *Pastoral Epistles*, 96–97; Otto MERK, „Glaube und Tat in den Pastoralbriefen“, *Wissenschaftsgeschichte und Exegese. Gesammelte Aufsätze zum 65. Geburtstag*, R. Gebauer et al. (ur.), De Gruyter, Berlin, 1998., 265.

⁷² Primjerice, WOLTER, *Pastoralbriefe*, 116–118; COLLINS, *1 & 2 Timothy and Titus*, 211.

⁷³ Tako OBERLINNER, *Seconda lettera a Timoteo*, 83–84. U r. 12 nalazimo i glagol πιστεύω, koji se katkad koristio u tehničkom značenju glagola παρακατατίθημι – „povjeriti (polog)“ (usp. 2 Mak 3,12.22; Lk 16,11; Rim 3,2). WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 124, opaža da to tehničko značenje nije prikladno u r. 12. Naime, u tom bi slučaju Bog bio depozitar kojem je Pavao povjerio polog (ὃ πεπίστευκα – „komu sam povjerio“, r. 12), što se protivi r. 14 gdje Pavao povjerava polog Timoteju. Dakle, glagolu πιστεύω u r. 12 treba dati uobičajeno značenje: ὃ πεπίστευκα – „komu sam povjerovao“.

Naš autor ne kaže u čemu se sastoji Pavlov polog, pa je sadržaj pologa predmet rasprava. Neki autori ukazuju na blizinu termina εὐαγγέλιον (rr. 8.10) i παραθήκη (rr. 12.14) i na važnost čuvanja pologa (r. 14), pa zaključuju da se termini evanđelje i polog sadržajno više-manje preklapaju. Polog bi označavao ili sadržaje evanđelja ili evanđelje i bitne stvari vezane uz evanđelje, a ne bi se odnosio na uređenje Crkve⁷⁴. Drugi smatraju da polog ima široko značenje i označava svu pavlovsku tradiciju, koja je našla svoj izraz u PP⁷⁵.

Po našoj prosudbi, činjenica da je Pavao deponent prijeći povezivanje pologa s evanđeljem. Pavao nije začetnik i vlasnik evanđelja, nego ga je primio (pas. τίθημι, 1 Tim 2,7; 2 Tim 1,11; pas. πιστεύω, 1 Tim 1,11, Tit 1,3). Činjenica da je Pavao deponent upućuje na to da se polog odnosi na sadržaje kojima je Pavao autor, tj. sadržaje koji su nastali tijekom Pavlove navjestiteljske, apostolske i učiteljske službe evanđelju. Iz tvrdnji o pologu u 2 Tim 1,12-14 i drugih relevantnih tvrdnji u PP da se zaključiti da se polog odnosi na pavlovsku tradiciju koja je našla svoj izraz u PP.

Prvo, u Drugoj Timoteju Pavao govori o „mom pologu“ (2 Tim 1,12), a terminologija iz prava o depozitu uokviruje Prvu Timoteju (παρατίθημι, 1 Tim 1,18; παραθήκη, 1 Tim 6,20). To upućuje na zaključak da je sadržaj Prve Timoteju dio pologa.

Drugo, 2 Tim 1,14 govori o „dobrom pologu“. Određeni član u izrazu τὴν καλὴν παραθήκην – „dobri polog“ u r. 14 referira se na prethodno spomenute „zdrave riječi“ (ὕγιαιόντων λόγων, r. 13). Na tu vezu upućuje i činjenica da su oboje, i riječi u r. 13 i polog u r. 14, pozitivno karakterizirani. Pozitivna karakterizacija i poticaj na čuvanje pologa (r. 14) indirektno otkrivaju da sadržaji pologa nisu bili općeprihvaćeni, nego predmet rasprave. Autor PP rabi particip glagola ὑγιαίνω – „biti zdrav, bez greške“ za vjerske sadržaje koje on smatra dokazano ispravnima⁷⁶, a pridjev

⁷⁴ Tako Gerhard LOHFINK, „Die Normativität der Amtsvorstellungen in der Pastoralbriefen“, *Theologische Quartalschrift*, 157 (1977.) 2, 95–97; TOWNER, *Goal of Our Instruction*, 124–129; LAU, *Manifest in Flesh*, 26–35.

⁷⁵ Tako SCHLARB, *Gesunde Lehre*, 233–239; MARCHESELLI CASALE, *Lettere Pastorali*, 675–679; WOLTER, *Pastoralbriefe*, 118–119; WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 128–129.

⁷⁶ Autor PP govori o zdravim riječima i nauci (λόγοι, 1 Tim 6,3; 2 Tim 1,13; διδασκαλία, 1 Tim 1,10; 2 Tim 4,3; Tit 1,9; 2,1). Osim participa glagola ὑγιαίνω, jednom rabi pridjev ὑγίης („zdrava riječ“, Tit 2,8) i dva puta poziva da se bude zdrav u vjeri (Tit 1,13; 2,2). Ta upotreba glagola ὑγιαίνω reflektira ondašnju praksu kvalificiranja filozofija i načina življenja kao zdravih, polazeći od njihovih

καλός za sadržaje i ponašanja koji su prema njemu odobreni od Boga i u skladu s evanđeljem⁷⁷. Na polemičnost sadržaja pologa upućuje i poticaj na njegovo čuvanje u 1 Tim 6,20, koji uključuje zahtjev izbjegavanja „svjetovnih govora i proturječja lažne spoznaje“. Dakle, svi nisu prihvaćali sadržaje pologa.

Treće, prema 2 Tim 1,13-14 „zdrave riječi“, koje su dio pologa, Timotej je čuo od Pavla, a poticaji u 2 Tim 1,13; 2,2 indirektno sugeriraju da se Timotej držao tih riječi (2 Tim 1,13) i da ih je prenio vjernim ljudima, koji su bili sposobni dalje ih prenositi (παράτιθημι, 2 Tim 2,2). Prema tim tvrdnjama polog sadržava Pavlovu usmenu predaju, nauku koja je prenašana usmenim putem od Pavla preko Timoteja do crkvenih upravitelja.

Četvrto, terminologija i poticaji u 2 Tim 1,13; 2,2 otkrivaju da je Pavlova usmena predaja tijekom prenošenja bila razrađivana i obogaćivana novim sadržajima. U 2 Tim 1,13 Pavao traži od Timoteja da drži ne Pavlove „zdrave riječi“, nego „model zdravih riječi“ (ὑποτύπωσιν ἔχε υἰγιαίνόντων λόγων, r. 13a)⁷⁸. Termin ὑποτύπωσις – „primjer, model“ dolazi iz arhitekture, gdje označava ideju ili formu prema kojoj se postupa u izvođenju radova⁷⁹. Dakle, Pavlove riječi nisu bile jednostavno sadržaji koje je trebalo ponavljati, nego jezgra sadržajno, a model formalno: sadržajna jezgra koju se u novim situacijama prenošenja trebalo razrađivati te model prema kojem se to trebalo raditi. Kreativno čuvanje sadržaja pologa nazire se i u 2 Tim 2,2. Timotej je prenio primljene sadržaje ljudima koji su bili ne samo vjerni (πιστός), nego i sposobni (ικανός) druge poučiti (διδάσκω – „učiti, poučavati“). Spo-

---

posljedica za društvo. Usp. Paolo IOVINO, „Il deposito della fede e la sana dottrina“, *Il deposito della fede. Timoteo e Tito*, G. De Virgilio (ur.), Edizioni Dehoniane, Bologna, 1998., 167–169; COLLINS, *1 & 2 Timothy and Titus*, 213; WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 130–132.

⁷⁷ Autor PP govori o dobroj nauci (διδασκαλία, 1 Tim 4,6) i ispovijesti (ὁμολογία, 1 Tim 6,12; usp. r. 13), ukazuje na dobra ponašanja (1 Tim 1,18; 2,3; 6,12; 2 Tim 2,3) i često se koristi sintagmom „dobra djela“ (1 Tim 5,10.25; 6,18; Tit 2,7.14; 3,8.14). Usp. IOVINO, *La sana dottrina*, 171–172; MARSHALL, *Pastoral Epistles*, 714.

⁷⁸ Termin ὑποτύπωσις nema član, pa može izgledati da služi kao predikat: „Kao uzor zdravih riječi drži ono što...“ U tom slučaju, međutim, treba pretpostaviti neobičajenu asimilaciju relativnih zamjenica koje označavaju objekt (ὑποτύπωσιν ἔχε υἰγιαίνόντων λόγων αὐτοὺς οὓς > ὅν). Vjerojatnije je stoga da je termin ὑποτύπωσις objekt glagola ἔχω: „Uzor drži zdravih riječi koje...“ To čitanje pretpostavlja uobičajenu asimilaciju relativne zamjenice u akuzativu s prethodnom frazom u genitivu (ὑποτύπωσιν ἔχε υἰγιαίνόντων λόγων οὓς > ὅν). Tako i MARSHALL, *Pastoral Epistles*, 713–714.

⁷⁹ Usp. Kenneth E. LEE, „Words denoting ‘Pattern’ in the New Testament“, *New Testament Studies*, 8 (1962.) 2, 171–172.

sobnost poučavanja ne traži se kad neke sadržaje treba doslovno ponavljati, nego onda kad ih treba ispravno izlagati⁸⁰.

Sve navedeno upućuje na zaključak da se Pavlov polog odnosi na pavlovsku tradiciju koja je našla svoj izraz u PP. Tu tradiciju autor nije mogao nazvati uobičajenim terminom παράδοσις – „predaja“, koji nalazimo kod Pavla i drugdje u pavlovskim spisima⁸¹. Termin παράδοσις označavao je normativnu tradiciju, koja je bila drevna i prihvaćena od svih⁸², što nije bio slučaj s tradicijom PP. Ona je bila novijeg datuma, nastala je nakon Pavla i razvijala se u samo nekim pavlovskim zajednicama. Dakle, nije bila ni drevna ni općeprihvaćena, što je moglo uzrokovati rasprave i njezino odbacivanje od strane drugih pavlovskih zajednica i od strane pojedinaca i skupina unutar zajednica koje su je baštinile. Nazivajući tu tradiciju Pavlovim pologom, naš joj autor daje normativnost⁸³.

M. Wolter misli da autor nije namjerno precizirao sadržaje pologa kako bi termin „polog“ poslužio prvotno kao *Interaktionsbegriff*, termin koji ne ukazuje toliko na sadržaje koje označuje, koliko na proces njihova prenošenja⁸⁴. Na to upućuje i argumentacija u 2 Tim 1,12-14, koja uspostavlja različite veze između baštinjene tradicije i Pavlova naučavanja. Prvo, autor govori o Pavlovu usmenom poučavanju Timoteja (2 Tim 1,13) i tako indirektno daje do znanja da poznati Pavlovi spisi ne sadržavaju svu Pavlovu nauku; jedan dio nauke Pavao je prenio usmeno svojim najbližim suradnicima, a oni su je dalje usmeno prenosili (2 Tim 1,13; usp. 2 Tim 2,2). Drugo, autor govori o Pavlovu modelu poučavanja, koji su slijedili čuvari Pavlove nauke kod njezina prenošenja (2 Tim 1,13). Time sugerira da se Pavlova usmena predaja razvijala i mijenjala nakon Pavla i stvara prostor za integriranje kasnijih tradicija u Pavlovu predaju; neka kasnija tradicija, koja možda u nečem odudara od Pavlovih riječi ili nema potvrde u Pavlovim spisima, može biti autentična Pavlova tradicija. Treće,

⁸⁰ Navedene opservacije protive se tezi koju zastupa SCHLARB, *Gesunde Lehre*, 226–229, da se autor u 2 Tim 1,13; 2,2 referira na usmeno ponavljanje nauke kod ređenja i da je ta nauka citirana u 2 Tim 1,8-11; 2,8.11-13.

⁸¹ 1 Kor 11,2; Gal 1,14; Kol 2,8; 2 Sol 2,15; 3,6.

⁸² Usp. WOLTER, *Pastoralbriefe*, 125–128.

⁸³ LAU, *Manifest in Flesh*, 27, opaža da termin παράδοσις naglašava „evidence of the unbroken transmission and the inherent authority of the tradition along with the community’s acknowledgement“, a termin παραθήκη „the legal binding of the delivered tradition by the depositor as well as upon the ensuing promise and responsibility of preserving it intact by the authorized agent“.

⁸⁴ WOLTER, *Pastoralbriefe*, 119–121.

autor naziva tradiciju koju je baštiniio Pavlovim pologom i govori o Božjem i Timotejevu čuvanju tog pologa (φυλάσσω, παραθήκη, 2 Tim 1,12-14; 1 Tim 6,20). Na taj način on garantira adresatima da je baštinjena tradicija normativna. Ona dolazi od norme na početku, Pavla, i ne predstavlja deformaciju, nego legitimni razvoj Pavlova učenja. To se učenje vjerno čuvalo i kontinuirano prenosilo od Pavla preko Timoteja do crkvenih upravitelja, a nad procesom prenošenja bdio je sam Bog (2 Tim 1,12-14; 2,2)⁸⁵.

ZAKLJUČAK

50

Analiza govora o Pavlovoj nauci u 2 Tim 1,6-14 utvrdila je bitne sadržaje te nauke i poruke koje stvarni autor poslanice šalje svojim adresatima.

Autor razlikuje dvije vrste sadržaja koji dolaze od Pavla, Pavlovo evanđelje (2 Tim 1,8-11; 1.) i Pavlov polog (2 Tim 1,12-14; 2.). Sadržaje evanđelja studija je pronašla u 2 Tim 1,9-11, gdje se govori o trima etapama i trima akterima povijesti spasenja: Božji plan spasenja prije povijesti, Kristov povijesni pojavak i vrijeme naviještanja evanđelja (1.). Analiza je utvrdila da to evanđelje ima dvije specifične crte. Prva je specifičnost monoteizam. Prema evanđelju u 2 Tim 1,9-11 glavni je akter spasenja Bog, koji djeluje u svim trima etapama povijesti spasenja (1.1.), a Kristovo je djelovanje ograničeno na drugu etapu i u funkciji je očitovanja Božje milosti i realizacije Božjeg spasonosnog plana (1.2.). Druga je specifičnost pavlinizam. Prema evanđelju u 2 Tim 1,9-11 Kristov spasonosni pojavak sastoji se od dvaju čina, Kristove smrti i uskrsnuća, čime je uništena smrt, te Kristova ukazanja Pavlu kojim je utemeljen spasonosni navještaj evanđelja (1.2.3.). Kao dionik Kristova pojavka Pavao ima apostolski prioritet i autoritet u naviještanju i izlaganju evanđelja (1.3.). Dvije specifičnosti evanđelja u 2 Tim 1,9-11 upućuju na elemente crkvenih rasprava u kojima se mogao naći autor Pastoralnih poslanica. Promatrajući 2 Tim 1,9-11 u povijesnom kontekstu u kojem su nastale te poslanice, teško je izbjeći zaključak da monoteistička crta evanđelja oponira onim pavlovskim tradicijama koje govore o Kristovoj preegzistenciji i/ili božanskoj naravi (Ef; Kol; Heb), a pavlovska

---

⁸⁵ Slično zapaža WEISER, *Zweite Brief an Timotheus*, 125, a REDALIÉ, *Discernere i tempi*, 248, ustvrđuje: „Il canale è il messaggio.“

crta onima koje su se pozivale na druge apostole i možda osporavale Pavla (Iv; Jak).

Sadržaje Pavlova pologa studija je pronašla u pavlovskoj tradiciji iz koje su nikle Pastoralne poslanice (2.). Na temelju sadržaja tih poslanica može se reći da se polog ponajviše odnosi na kršćansku praksu, tj. na uređenje svagdanjeg i crkvenog života. Analiza govora o pologu u 2 Tim 1,12-14 pokazala je da je ta tradicija bila osporavana jer nije bila ni drevna ni općeprihvaćena – razvila se nakon Pavla u samo nekim pavlovskim zajednicama – i da joj autor Pastoralnih poslanica garantira normativnost, dajući joj status Pavlova pologa i pokazujući da predstavlja legitimni razvoj Pavlove usmene predaje prema Pavlovu modelu. Ti rezultati studije otkrivaju da se u vremenu krize identiteta pavlovskih zajednica autor Pastoralnih poslanica nalazio u dilemi „Pavlova norma ili nove ideje“ i da tu dilemu nije riješio izborom jednog od toga dvoga, nego kompromisom; nove ideje pripisao je Pavlu i nominalno sačuvao oboje. Tim kompromisom Pavlova je nauka sadržajno izmijenjena i drugi baštinici Pavlove nauke mogli su osporavati evanđelje i polog Pastoralnih poslanica kao izdaju Pavla. Stoga autor navodi dva jaka argumenta u svoju obranu, a to su Božja vjernost i moć te Pavlov način postupanja. S jedne strane, on izražava uvjerenje da je Bog vjeran i moćan sačuvati Pavlovu nauku od sakaćenja i deformacije (2 Tim 1,12). S druge strane, on opaža da Pavlovi učenici trebaju ne samo čuvati Pavlove riječi, nego i slijediti Pavlov model poučavanja (2 Tim 1,13). Autor ne kaže što točno misli pod Pavlovim modelom, no poticaj na držanje „modela zdravih riječi“, a ne na držanje „zdravih riječi“ otkriva da se radi o analognom postupanju u analognim situacijama. Ako netko postupi onako kako bi postupio Pavao u sličnoj situaciji, onda je on vjeran Pavlu neovisno o tome ponavlja li Pavlove riječi.

Kada se ima u vidu način postupanja u analognim situacijama, autor Pastoralnih poslanica pokazuje se kao istinski Pavlov učenik. Njegov kompromis između „norme i novosti“, koji bi s moralnoga gledišta mnogi kršćani osporavali, nalazi opravdanje u Pavlovu kompromisu između „norme i novosti“, koji svi kršćani opravdavaju. U prvoj Crkvi Pavao je napravio najveći kompromis; pozivajući se na Abrahama, on je relativizirao ne neke marginalne, nego osnovne propise Mojsijeva Zakona i uveo pogane u Narod Božji. Tim kompromisom Pavao je izmijenio identitet Božjeg naroda Izraela, te su njegovi suvremenici, koji su vjerno čuvali

židovske temelje na kojima stoji kršćanstvo, osudili njegov stav kao izdaju prave vjere. Međutim, taj Pavlov kompromis poslije se pokazao kao ključan potez, koji je omogućio, s jedne strane, širenje kršćanstva među poganima, a s druge strane, produbljivanje židovske vizije eshatološkog sastava Naroda Božjeg⁸⁶.

Pavlov kompromis i kompromis autora Pastoralnih poslanica bili su nadahnuti. Ti nadahnuti kompromisi uče da vjerske sadržaje ne čuvaju oni kršćani koji se kruto drže stečenog identiteta i norme, nego oni koji su sposobni napraviti kompromis između norme i novosti. U tom smislu kršćanstvo bi i danas trebalo imati pavlovsku crtu koju predlaže autor Pastoralnih poslanica. Kršćani danas ne mogu bez zadržke prihvatiti njegovo evanđelje i polog; to bi značilo izdati kompleksni identitet, koji su izgradile različite novozavjetne tradicije. Međutim, kršćani mogu prihvatiti Pavlov model u odnosu na evanđelje i polog Pastoralnih poslanica, a to je „sadržajni odmak i metodološka vjernost“. Autor Pastoralnih poslanica daje tu mogućnost crkvenim upraviteljima. On inzistira na čuvanju baštinjene tradicije, ali je ne apsolutizira, nego predstavlja kao jedan stadij razvoja Pavlove nauke, stadij koji je legitiman, ali ne i konačan, nego otvoren razvoju prema Pavlovu modelu.

Dva poznata primjera recepcije Pastoralnih poslanica od strane crkvenog učiteljstva mogu ilustrirati svu pojavnu prijepornost i osnovnu opravdanost Pavlova modela kompromisa. Prvi je primjer dogmatskog tipa i oko njega postoji crkveni konsenzus: evanđelje Pastoralnih poslanica ne priznaje Kristovu preegzistenciju (1 Tim 2,5; 2 Tim 2,8), a crkveno je učiteljstvo odbacilo takav stav. Tom odlukom učiteljstvo se sadržajno odmaklo od evanđelja Pastoralnih poslanica, ali je pokazalo vjernost Pavlovu modelu, integrirajući u Pavlovo evanđelje istinu o Kristu koju Pavao i autor Pastoralnih poslanica nisu dokučili. Drugi primjer recepcije Pastoralnih poslanica praktične je naravi i aktualan je u crkvenim diskusijama: polog Pastoralnih poslanica protivi se ministerijalnoj ulozi žena (1 Tim 2,11-12) i učiteljstvo je prihvatilo taj stav. U ovom slučaju učiteljstvo je ostalo vjerno sadržaju Pastoralnih poslanica i to se navodi kao razlog nemogućnosti promjene crkvenog stava. Međutim, prvi primjer dogmatskog tipa, koji pokazuje svu težinu odluka koje je kroz povijest donosilo učiteljstvo, dovodi u pitanje opravdanost postavljanja granica

---

⁸⁶ Vidi, primjerice, govor o poganima (ⲁⲓⲛ) u Iz 11,10; 42,1; 49,6; 52,15.

učiteljstvu. Ako je učiteljstvo odbacilo istinu o Kristu, koja je u Pastoralnim poslanicama predstavljena kao dio evanđelja i ima teološku težinu, zašto učiteljstvo ne bi imalo pravo promijeniti stav o ministerijalnoj ulozi žena, koji je u Pastoralnim poslanicama dio pologa i praktične je naravi? Autor Pastoralnih poslanica, koji promovira Pavlov model, ne bi se protivio promjeni tog stava; on bi se protivio jedino ako ta promjena ne bi dolazila od učiteljstva.

Autor Pastoralnih poslanica uvijek je bio viđen kao onaj koji je očuvao tradiciju i koji nas je obvezao na čuvanje tradicije. Ova je studija otkrila da on nije bio samo čuvar, nego i inovator. U vremenu krize identiteta pavlovskih zajednica, kad su mnogi strahovali od izdaje Pavlove nauke, on je iskoračio, pokazao pouzdanje u Boga i očuvao Pavlov polog u novom obliku. Njegov primjer pokazuje da vrijeme crkvenih rasprava i dilema ne treba biti vrijeme straha od gubitka, nego vrijeme pouzdanja u dobitak.

SUBSTANTIVE SHIFT AND METHODOLOGICAL FIDELITY:
PAUL'S MODEL OF KEEPING TRADITION ACCORDING TO
THE SECOND LETTER TO TIMOTHY

Summary

The study enlightens the keeping of Paul's teachings in Pastoral Letters, analyzing the discourse about Paul's gospel in 2 Tim 1,8-11 (1.) and Paul's deposit in 2 Tim 1,12-14 (2.). The first part of the study finds that Paul's gospel in Pastoral Letters speaks of three stages and three protagonists of the salvation history: God's plan prior to time, Christ's historical event, and the gospel proclamation, which was founded by Christ's apparition to Paul. The analysis reveals that this gospel is characterized by monotheism and Paulinism: God acts in all three periods of the salvation history, Christ only in the second period, and Paul is a participant of Christ's event and has an apostolic priority at the time of the gospel proclamation. The second part of the study shows that Paul's deposit refers to a Pauline tradition which developed after Paul's death and is represented in Pastoral Letters. The author gives to that tradition the status of norm, calling it with the technical term from the deposit law and showing that it represents a legitimate development of Paul's oral tradition. In

the conclusion of the study, it is shown that the discourse about Paul's gospel and deposit in Pastoral Letters serves to defend the author's acceptance of later traditions and divergence from Paul's teachings. In the face of the dilemma „Paul's norm or novelty“, the author of Pastoral Letters has chosen a compromise „substantive shift and methodological fidelity to Paul“, and he proposed that model as Paul's model to church leaders.

Key words: Pastoral Letters, gospel, deposit, epiphany, savior